

ЧЕКМАРЬОВА Л. Ю.,кандидат юридичних наук,
викладач кафедри політичних наук
і права*(Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»)*

УДК 347.965.4

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.43>**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ АДВОКАТА:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті розглядається теоретичний аспект комунікативної компетентності адвоката як ключового чинника професійної діяльності. Виявлено, що ефективна комунікація з клієнтами, колегами та іншими учасниками правових відносин визначає результативність захисту прав і свобод людини та формує професійну юридичну культуру адвоката. У статті проаналізовано сучасні підходи до визначення понять «компетентність», «компетенція» та «комунікативна компетентність», а також психологічні, соціальні та культурні чинники, які впливають на розвиток комунікативних умінь.

Виявлено, що комунікативна компетентність адвоката включає здатність встановлювати та підтримувати психологічний контакт із співрозмовником, вільне володіння вербальними та невербальними засобами комунікації, володіння культурою мовлення та міжособистісного спілкування, уміння обирати адекватний стиль комунікації в конфліктних ситуаціях, а також розвиток критичного мислення щодо власної поведінки та комунікативних дій. Зроблено висновок, що формування комунікативних навичок на етапі професійного становлення адвоката є важливою передумовою підвищення професійної ефективності, розвитку особистісної зрілості та забезпечення високого рівня правової культури. У статті підкреслюється, що комунікативна компетентність виступає комплексною системою соціально-психологічних ресурсів, що забезпечують здатність адвоката ефективно взаємодіяти у процесуальних і непроцесуальних комунікаційних ситуаціях, встановлювати довірчий контакт, адекватно інтерпретувати поведінкові сигнали співрозмовника та демонструвати етичну поведінку, тактовність і толерантність.

У статті доведено, що високий рівень комунікативної компетентності дозволяє адвокату не лише передавати інформацію, а й активно впливати на хід комунікації, що є необхідною умовою професійного успіху та реалізації потенціалу у сучасних соціальних і професійних умовах. Зроблено висновок, що розвиток комунікативної компетентності адвоката має стратегічне значення для підвищення якості правничої допомоги та формування стабільної професійної ідентичності.

Ключові слова: адвокат, комунікація, компетентність, комунікативна компетентність адвоката, професійні здібності.

Chekmarova L. Yu. The communicative competence of an advocate: the theoretical aspect

The article examines the theoretical aspect of a lawyer's communicative competence as a key factor in professional activity. It has been revealed that

effective communication with clients, colleagues, and other participants in legal relations determines the success of protecting human rights and freedoms and shapes the professional legal culture of the lawyer. The article analyzes contemporary approaches to defining the concepts of “competence,” “competency,” and “communicative competence,” as well as the psychological, social, and cultural factors influencing the development of communicative skills.

It has been found that a lawyer’s communicative competence includes the ability to establish and maintain psychological contact with interlocutors, proficient use of verbal and non-verbal communication tools, mastery of speech and interpersonal communication culture, the ability to choose an appropriate communication style in conflict situations, and the development of critical thinking regarding one’s behavior and communicative actions. It is concluded that the development of communicative skills at the stage of professional formation is an essential prerequisite for enhancing professional effectiveness, fostering personal maturity, and ensuring a high level of legal culture.

The article emphasizes that communicative competence represents a complex system of socio-psychological resources that enable a lawyer to interact effectively in procedural and non-procedural communication situations, establish trustful contact, adequately interpret behavioral signals of interlocutors, and demonstrate ethical conduct, tact, and tolerance.

The study demonstrates that a high level of communicative competence allows a lawyer not only to convey information but also to actively influence the course of communication, which is a necessary condition for professional success and the realization of potential in modern social and professional contexts. It is concluded that the development of a lawyer’s communicative competence has strategic significance for improving the quality of legal assistance and forming a stable professional identity.

Key words: *advocate, communication, competence, communicative competence of an advocate, professional abilities.*

Постановка проблеми. Комунікативна компетентність адвоката є одним із визначальних чинників професійної діяльності, оскільки від здатності ефективно налагоджувати взаємодію з клієнтами, колегами та іншими учасниками правових відносин залежить результативність захисту прав і свобод людини. У контексті трансформації правової системи України та зростання суспільного запиту на якісну правничу допомогу саме розвиток комунікативних навичок адвоката набуває особливого значення.

Сучасні суспільні зміни зумовлюють переорієнтацію адвокатури та формування у адвокатів професійних компетентностей, які надають змогу орієнтуватися в професійній сфері, інформаційному просторі, здійснювати адвокатську діяльність відповідно до потреб і викликів часу. Актуальним завданням сучасної адвокатури є формування компетентнісного підходу, який включає в себе предметні компетентності, зокрема і комунікативну. Комунікативні вміння адвоката, що охоплюють здатність ефективно спілкуватися, слухати, співпрацювати, чітко висловлювати й відстоювати власну позицію, є необхідною складовою успішної професійної діяльності.

Адвокатська діяльність потребує високої інтелектуальної та моральної наповненості, що зумовлює особливу важливість чинників, які впливають на формування й розвиток адвоката як особистості, носія правових цінностей і професійної культури. Тому застосування сучасних психологічних знань для вдосконалення адвокатської практики та підвищення професійних якостей адвоката має надзвичайне значення, адже психологічний аспект є одним із ключових у цій сфері.

Водночас у професійному спілкуванні адвоката виникає низка труднощів, зокрема нестача комунікативного досвіду, недостатні навички встановлення психологічного контакту

та вміння безконфліктно вибудовувати комунікацію під час надання правничої допомоги. Такі проблеми значною мірою зумовлені недостатнім урахуванням психологічних чинників у процесі формування комунікативної компетентності адвоката на етапах професійного становлення.

Все це передбачає формування професійно-орієнтованих компетенцій, а саме знань, вмінь та навичок, що відповідають завчасно заданим вимогам і забезпечують ефективність надання правничої допомоги, критерієм якого є формування професійної майстерності, спроможності адвоката найкращим чином реалізувати свій професійний потенціал.

Комунікативна компетентність стає однією зі складових високого професійного рівня практично у всіх сферах діяльності. Але є ряд професій, в їх числі й адвокати, для яких комунікації є основним видом діяльності, а комунікативна компетентність виступає як домінуюча складова професійної діяльності. Вказана компетентність стає, таким чином, важливим засобом формування професіоналізму адвоката. Наразі суспільство потребує високопрофесійних адвокатів, які будуть надавати правничу допомогу клієнту належним чином. У зв'язку з цим, виникає необхідність зосередити увагу на виробленні у адвокатів комунікативної компетенції, яка є затребуваною у професійній діяльності.

Поняття «комунікативна компетентність адвоката» є однією з важливих наукових категорій, вивчення якої тільки почалося. На сьогодні існує незначна кількість досліджень, присвячених дослідженню комунікативної компетентності представників різних професій. Разом з тим, науковці по-різному надають визначення цього терміну, оскільки представники різних галузей знань визначають це поняття по-різному.

Варто підкреслити, що формування комунікативних умінь адвоката сприяє формуванню психологічної готовності адвоката до професійної комунікативної діяльності, а також розвитку комунікативних умінь, ціннісного ставлення до власної професії, людей, світу, що в цілому створює умови для становлення особистості та формує професійну юридичну культуру.

Мета дослідження – розкрити сутність і структуру комунікативної компетентності адвоката як складової професіоналізму адвоката. В межах поставленої мети важливим завданням є конкретизувати термінологічне визначення комунікативної компетенції адвоката.

Стан дослідження. Різні аспекти комунікативної компетентності юристів найбільш детально досліджувалися в галузі правоохоронної діяльності (Л.І. Казміренко, Л.І. Мороз), в галузі діяльності оперативних працівників (Д.О. Александров, І.М. Охріменко), в галузі діяльності слідчих (В.Г. Андросюк, О.В. Пасько, О.В. Топчій, О.М. Цільмак). Питання психологічних аспектів комунікативної діяльності адвоката в сучасній юридичній науці мало досліджені.

Окремі питання, пов'язані із взаємодією адвоката з клієнтом, що за своєю сутністю є проявом комунікативної компетентності, були розглянуті і роботах таких вчених, як С.Я. Фурса, Л.А. Воскобітова, Я.П. Зейкан, О.Д. Святоцький, Д.П. Фіолевський, О.В. Бишевець та інших.

Аналіз праць, присвячених дослідженню теоретичним аспектам комунікативної компетентності адвоката, свідчить про складність, багатоаспектність та недостатню дослідженість цього поняття.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю адаптації науково-практичних розробок з питань комунікативної компетентності адвоката до сучасних вимог ефективної адвокатської діяльності та становлення особистості адвоката.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання комунікативної компетенції адвоката наразі відбувається на етапі становлення. На сьогодні наукові дослідження, присвячені комунікативній компетенції, розробляються представникам різних професій, зокрема юристами, правоохоронцями, психологами. Кожен науковець у визначенні терміну «комунікативна компетенція» вкладає власну точку зору та специфіку своєї галузі дослідження. Питанням комунікативної компетенції саме адвоката, як представника юридичної професії,

уваги в сучасній юридичній науці майже не приділяється. Для більш чіткого розуміння поняття «комунікативна компетенція адвоката», слід дослідити такі поняття, як «компетенція», «комунікативна компетенція», визначення якої надають науковці та спеціалісти з різних сфер діяльності. Таким чином, використовуючи метод «від загального до конкретного», буде можливим визначити сутність категорії «комунікативна компетенція адвоката».

Комунікативна компетентність формується при встановленні контакту із співрозмовником, оскільки при цьому відбувається взаємний обмін інформацією, крім того, комунікативна компетентність виступає психологічним інструментом діяльності співрозмовника. Для кращого розуміння поняття «компетентність» важливо проаналізувати, які існують підходи до цього поняття.

Так, енциклопедичний словник тлумачить компетентність як «коло питань, в яких людина добре розуміється» [1, с. 231]. Психологічний словник визначає поняття «комунікація» як фундаментальну ознаку людської культури, яка полягає в інтенсивному взаємодіюванні людей на основі обміну різного виду інформацією [2, с. 79–80].

Українські вчені по-різному визначають поняття компетентності, так К.І. Пономарьова зазначає, що комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів з метою передавання та одержання інформації, взаємодія учасників спілкування, сприйняття та пізнання людьми одне одного [3, с. 8]. Іншу точку зору має І. Родигіна, яка вважає, що компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині [4, с. 14].

Слід зазначити, що в науковій літературі поряд із поняттям «компетентність» використовується поняття «компетенція», яке також потребує свого аналізу. Так, наприклад, С. Холліфорд під компетенцією розуміє здатність, необхідну для вирішення завдань та отримання необхідних результатів діяльності. Цю позицію підтримують Р.С. Назарян, Т.Г. Хмиз, В.В. Кузіна, які підкреслюють, що саме особистісні компетенції дають можливість досягти успішності у професійній діяльності [5, с. 84].

Недостатній розвиток особистісних компетенцій фахівця (зокрема комунікативності, презентабельності, толерантності, гнучкості тощо) істотно знижує результативність і ефективність його професійної діяльності. Професійна комунікативна компетентність охоплює не лише володіння спеціальними знаннями, а й сформованість загальної гуманітарної культури, здатність орієнтуватися у соціальному середовищі, а також уміння та навички міжособистісного спілкування. До її змісту належать правильність мовлення, чітка дикція, володіння ораторськими засобами впливу та здатність налагоджувати контакт із різними людьми. Комунікативна компетентність постає як система внутрішніх ресурсів, що забезпечує ефективну комунікацію у конкретних ситуаціях міжособистісної взаємодії. Вона має універсальні загальнолюдські риси, водночас відображаючи історичні й культурні особливості суспільства.

У науковій площині питання сутності та змісту комунікативної компетентності не має однозначного тлумачення. Дослідники підкреслюють багатогранність цього поняття, пропонуючи різні підходи до його розуміння. У межах одного з них воно трактується передусім як здатність особистості ефективно користуватися мовою у процесі спілкування, виявляти гнучкість у доборі мовних засобів, будувати комунікацію відповідно до конкретної ситуації та її учасників. Такий підхід акцентує увагу на активній, творчій складовій комунікації, коли мова постає не лише як засіб передачі інформації, а й як інструмент досягнення цілей взаємодії.

Водночас інша наукова традиція пропонує дещо інше бачення, розглядаючи комунікативну компетентність через категорії знань, умінь і навичок. У такому випадку увага зосереджується на формальних і функціональних елементах, які визначають успішність спілкування. Тут компетентність постає як результат накопиченого досвіду, що забезпечує

людині можливість адекватно орієнтуватися в соціальних і професійних ситуаціях, будувати змістовний і зрозумілий діалог, використовувати як вербальні, так і невербальні засоби взаємодії.

Узагальнюючи ці підходи, можна зазначити, що комунікативна компетентність розглядається не лише як сукупність мовних знань чи технічних умінь, а як цілісна система внутрішніх ресурсів особистості. Вона охоплює інтелектуальний, психологічний та культурний аспекти, формуючи здатність людини до гармонійної взаємодії у різних життєвих та професійних контекстах. У цьому сенсі комунікативна компетентність набуває особливої ваги як фактор, що забезпечує ефективність професійної діяльності, адже успішне виконання багатьох завдань у сучасному світі неможливе без належного рівня мовної, соціальної та культурної підготовки.

Таким чином, загалом комунікативна компетентність – це сукупність знань та умінь при спілкуванні, а також їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні, володіння мовленнєвими вміннями та навичками, необхідними для спілкування та правил ведення комунікації.

Адвокати здійснюють особливий вид професійної діяльності, який притаманний цій категорії професіоналів. З одного боку, адвокатську діяльність вони здійснюють на основі закону; з іншого боку, спілкування здійснюється з людьми різних сфер, а тому фахівцям необхідні ще й певні комунікативні здібності для встановлення стосунків із нею, розвитку вмінь переконувати, враховуючи її індивідуально-психологічні особливості.

Як зазначає О.В. Топчій, особливості професійно-комунікативної діяльності юристів полягають у тому, що вони постійно беруть участь у різних видах ділового (фахового) спілкування. Їм постійно доводиться вступати в контакти з різними посадовими особами, з керівниками місцевих органів влади, з представниками підприємств, установ [6, с. 106]. Конкретизуючи професійно-комунікативну діяльність юристів на роботу адвокатів, варто зважати не лише на процесуальні форми комунікації (наприклад, на комунікацію адвоката з клієнтом при наданні йому правничої допомоги під час участі в слідчих діях), але й на непроцесуальні, які ґрунтуються на загальноприйнятих у суспільстві чи певному соціальному середовищі нормах мовної поведінки. Такі непроцесуальні комунікації відображають зовнішні прояви ставлення людини до оточення, її повагу до соціальних цінностей, норм і традицій, а також здатність коректно та етично взаємодіяти з іншими учасниками правових відносин.

Непроцесуальне професійно-правове спілкування відзначається своєю гнучкістю та можливістю варіювання форм взаємодії: воно не підпорядковується строгим формальним нормам і процедурним вимогам, проте передбачає від адвоката високий рівень мовної та етикетної культури, вміння коригувати стиль комунікації та вибір мовних засобів залежно від конкретної ситуації, особливостей співрозмовника та соціального контексту. У цьому виді взаємодії важливу роль відіграють не лише юридичні знання, а й психологічні компетенції: здатність встановлювати довіру, адекватно сприймати та інтерпретувати невербальні та поведінкові сигнали іншої сторони, а також демонструвати ввічливість, тактовність і професійну толерантність.

Таким чином, комунікативна компетентність адвоката – це цілісна система соціально-психологічних засобів формування комунікативних умінь й навичок, необхідних для спілкування в процесі здійснення адвокатської діяльності, сукупність знань про норми й правила ведення комунікації.

Одним із найважливіших аспектів професійної підготовки адвокатів є формування високого рівня комунікативної культури, яка передбачає не лише володіння базовими мовними навичками, а й комплексне поєднання когнітивних, емоційних та соціально-психологічних компонентів. До ключових параметрів комунікативної культури та ефективності сприйняття і розуміння тексту належать аналітичне мислення, здатність до системного й логічного аналізу інформації, чіткість і продуманість дій, послідовність переходів від одного етапу до іншого, а також креативність і дивергентне мислення. Незалежність у судженнях, мотивація

до самоактуалізації, розвиток уяви, вразливість та мрійливість виступають додатковими чинниками, що сприяють ефективності комунікаційних процесів.

Не менш важливими є такі психологічні характеристики, як здатність до саморегуляції, уміння спокійно обмірковувати власні дії та прогнозувати події, емоційна чутливість і вразливість до поведінкових сигналів оточення, а також знакове мислення, здатність трансформувати інформацію шляхом умовиводів та абстрактних операцій. Усі ці компоненти разом формують систему внутрішніх ресурсів, необхідних для ефективної комунікації в професійних і міжособистісних взаємодіях, дозволяють адвокату адекватно реагувати на різні ситуації та підтримувати високий рівень професійної компетентності.

Важливим критерієм сформованої комунікативної культури адвокатів є впевненість у власній життєвій позиції, усвідомлення цінності комунікативних, статусних та екзистенційних категорій як основоположних життєвих смислів, а також здатність інтегрувати ці цінності у власну професійну практику. Слід зазначити, що наявність розвиненої техніки спілкування не завжди гарантує повне та адекватне розуміння іншими людьми; ефективність комунікації залежить від поєднання когнітивних, емоційних та поведінкових чинників, що впливають на взаєморозуміння.

Формування цілісної системи соціально-психологічних засобів, спрямованих на розвиток комунікативних умінь, відіграє важливу роль у професійному становленні адвоката. Воно забезпечує не лише розвиток професійної ідентичності та психологічної готовності до професійної комунікативної діяльності, а й формує ціннісне ставлення до власної професії, до людей і до навколишнього світу. У сукупності ці фактори створюють умови для формування стабільного, усвідомленого орієнтування особистості на професійну юридичну культуру та високий рівень комунікативної компетентності, що є критично важливим для успішної практичної діяльності адвоката.

Висновки. Комунікативна компетентність адвоката – це цілісна система соціально-психологічних засобів формування комунікативних умінь й навичок, необхідних для спілкування в процесі здійснення адвокатської діяльності, сукупність знань про норми й правила ведення комунікації. Комунікативна компетентність адвоката є невід’ємною складовою професійної майстерності та ефективності адвокатської діяльності. Вона охоплює не лише знання і практичні навички ведення комунікації, а й психологічні, емоційні та соціокультурні аспекти, що забезпечують здатність адвоката адекватно взаємодіяти з різними учасниками правових відносин у процесуальних і непроцесуальних ситуаціях. Комунікативна компетентність дозволяє адвокату не лише передавати інформацію, а й активно впливати на хід комунікації, встановлювати довірчий контакт із співрозмовником, коректно інтерпретувати поведінкові сигнали та демонструвати високий рівень етикету, тактовності й толерантності. Вона також формує основу для розвитку особистісної професійної ідентичності, впевненості у власних рішеннях та усвідомлення цінностей професії, що є ключовими умовами для належного виконання функцій адвоката в сучасному правовому полі.

Комунікативна компетентність адвоката охоплює такі ключові складові: по-перше, здатність налагоджувати та підтримувати психологічний контакт із будь-яким співрозмовником; по-друге, уміння впевнено використовувати як вербальні, так і невербальні засоби комунікації для ефективного впливу; по-третє, володіння високим рівнем культури міжособистісного спілкування та мовлення; по-четверте, здатність обирати адекватний стиль спілкування навіть у конфліктних ситуаціях; і по-п’яте, розвиток критичного мислення щодо власної поведінки, включаючи самоаналіз та оцінку власних комунікативних дій.

Розвиток комунікативної компетентності підвищує професійну ефективність адвоката та сприяє формуванню його юридичної культури і особистісної зрілості. У сучасних умовах трансформації правової системи ця компетентність набуває особливої актуальності, оскільки визначає здатність адаптуватися до різних професійних і соціальних ситуацій, ефективно взаємодіяти з клієнтами та колегами й реалізовувати свій потенціал. Формування комунікативних навичок на етапі професійного становлення є ключовою передумовою професійного успіху.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид.: 2-ге, доп. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
2. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: 75 ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. С. 4–21.
3. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Київ. КОНВІ ПРІНТ. 2020. 88 с.
4. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків. Вид. група «Основа», 2005. 96 с.
5. Назарян Р.С., Хмиз Т.Г., Кузіна В.В. Основні категорії та поняття проблеми формування комунікативної компетентності у студентів медичного університету. *Експериментальна та клінічна стоматологія*. 2018. №1 (2). С. 81–88. URL: <https://ecd.knmu.edu.ua/article/view/83>
6. Топчій О. В. Формування професійної компетентності майбутніх слідчих у вищих навчальних закладах МВС України: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2012. 200 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

